

ZPRÁVA O OBNOVĚ FASÁD ROTUNDY SV. JIŘÍ A SV. VOJTĚCHA NA HOŘE ŘÍP

MILOŠ SOLAŘ

Obr. 1. Archivní fotografie z roku 1916 dokládá úpravu fasád, kterou rotunda získala při obnově v letech 1869–1881.
Foto: NPÚ ÚP, fotoarchiv.

Obnovy exteriéru rotundy sv. Jiří a sv. Vojtěcha na hoře Říp jsem se účastnil jako odborný garant Národního památkového ústavu.

Památná hora Říp se starodávnou rotundou patří k symbolům českého národa, čemuž odpovídá prohlášení národní kulturní památkou. Hovoříme o románské rotundě, ale to, co vidíme, je výsledkem mnoha následných úprav. Nevíme o nich mnoho. Stavebně historický průzkum není zpracovaný. Zájmu badatelů se těší především spekulace o „původní“ podobě stavby ve 12. století. O dalších stovkách let až do oprav na konci 19. století nemáme zprávy. Předchozí obnova byla dokončena v roce 1974. Po více jak třiceti letech bylo nezbytné přistoupit k obnově exteriéru znovu. V roce 2008 se vyspravily a nově vyspárovaly střechy. Poškozený kříž ze 70. let 20. století na věži byl nahrazen novým. V roce 2009 došlo na trhliny, zajištění poškozených kvádříků a omítnutí fasád. Opravy finančně podpořil Ústecký kraj.

S přípravami začal administrátor roudnické farnosti P. Marek Miškovský. V roce 2008 jej vystřídal jeho nástupce P. Karel Kočí. Technický dohled investora vykonával pan Martin Ludvík. Projekt zpracoval Ing. Jindřich Rineš. Práce prováděli restaurátoři Radomil Šolc a akademický sochař Jarmil Plachý. Autorem nového kříže je pan Petr Podzemský. Za výkonný orgán památkové péče se na obnově podíleli Mgr. Adam Šrejber, Mgr. Radek Spála a pan Vlastimil Hauf. Odbornými guaranty Národního památkového ústavu byli PhDr. Petr Hrubý a ing. arch. Miloš Solář.

Z dějin stavby je jisté, že ji roce 1126 obnovil kníže Soběslav I. na paměť vítězství nad římským králem Lotharem v bitvě u Chlumce. Nějaká svatyně tu tedy musela stát již před tímto datem. V letech 1869–1881 došlo k velké opravě, při které byl nově proražen portál na jižní straně a zřízena velká okna v lodi. Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Roudnickém vydaný v roce 1898 říká, že „zevnějšek

Obr. 2. Portál vstupu proraženého v 19. století na fotografii z roku 1907. Všimněme si místa odpadlé omítky vlevo ve styku portálu a horního okraje soklu. Z detailu je zřejmé, že omítky z let 1889 – 1881 byly nanášeny na starší omítkové vrstvy. Foto: NPÚ ÚP, fotoarchiv.

jest všecek hladce omítněn, pročež nelze poznati, je-li věž s lodí ve zdivu docela vázaná.“ Na archivní fotografii z roku 1907 je vedle portálu vidět pod poškozeným místem starší pekovanou omítku. Za první republiky byly vnější omítky z části otlučeny tak, aby bylo vidět kvádřikové zdivo. Na cihelném zdivu omítky zůstaly. Tento stav je zachycen ještě na fotografii přebalu třetího svazku Uměleckých památek Čech.

V letech 1966–1974 došlo po průzkumech k velmi tvrdé přestavbě vnějšího pláště. Ideovým zadáním této přestavby bylo památku „romanizovat“. Dochované historické omítky se úplně otloukly. Kvádřikové zdivo vnějšího pláště se rozebralo a kompletně přezdilo. Do nového zdiva byla druhotně použita část starých kvádřiků. Zbytek ploch je vyzděn z nové opuky. Cihelné zdivo zaniklo beze stopy. Korunní římsy jsou nové. V rámci romanizace se okna v lodi pocházející z 80. let 19. století zmenšila a vybavila hypotetickou replikou ostění románských. Také jižní portál nově zřízený v 19. století se vyboural a nahradil novým „románským“. Razantnost přestavby dokládá rukou psaný pamětní zápis, který se našel při výměně kříže: „18. října 1971. Po dvou letech oprav na věži se dnes usazuje kříž. Byla provedena kompletní výměna pláště, římsy, střechy. Byly sundány a znovu zavěšeny zvony. Vyrobeny nové žaluzie. Opravu provedli pracovníci OSP – památkové údržby v Ústí n/Labem zedníci: Vlastimil Boruta, Arnošt Renner, Josef Čupl, Václav Tomášek, Ladislav Radla, Miroslav Boruta a kameníci: Josef Vyskočil, Věra Vyskočilová. V současné době se provádí oprava na lodi kaple a usazení schodů do věže.“

Obnova byla poplatná názorům své doby, což ji zpětně nelze vyčítat. Z dnešního pohledu však autenticita památky

Obr. 3. Na fotografii z roku 1961 vidíme úpravu 1. republiky, při které bylo odhaleno kvádřikové zdivo. Foto: NPÚ ÚP, fotoarchiv.

zničením dochovaného stavu velmi utrpěla. Problematická byla i nová úprava fasád, protože spárování kvádřiků cementovou maltou nemělo s historickou podobou rotundy nic společného. Tato úprava byla navíc pochybná i esteticky. Nejpříležitější bych ji označil za architektonický kýč.

V rámci „odcírkevnění“ se rotunda změnila na památník. Reliéf sv. Jiří s drakem v nadpraží vstupu přestavbu fasád sice přečkal v původní poloze, ale po „odcírkevnění“ byl přemístěn do interiéru, aby nebyl na očích. Po roce 1989 převzala rotundu zpět církev a obnovila v ní pravidelné bohoslužby.

Při aktuální obnově se nejprve musela opravit střecha, protože spárami mezi kamennými deskami tvořícími střešní plášť zatékalo. Potom došlo na fasádu. Technický problém byl zřejmý: trhliny, poškozené spárování a zejména rozpadávající se opuka. Byl tu ale i problém památkový. Pohledové opukové zdivo spávané cementovou maltou bylo falšováním dokumentu minulosti. Historická podoba fasád byla – přinejmenším od konce středověku – spojená s omítkami.

Z technologického hlediska panovala od počátku příprav shoda, že rekonstrukce omítek bude nejúčinnějším prostředkem ochrany dochovaných starých kvádřiků. Stavebník však váhal, protože měl obavy z toho, „co tomu řeknou lidé“. Po dvouletém přemýšlení souhlasil. Nepříznivé reakci veřejnosti se při obnově předcházelo vysvětlováním. Za tímto účelem byla na lešení umístěna informační tabule s archivními fotografiemi dokládajícími, že rotunda byla dříve omítána, a s vysvětlením,

Obr. 4. Otlučení všech omítek znamenalo mimo jiné odhalení rozsáhlých ploch cihelného zdiva použitého při historických opravách. Foto: NPÚ ÚP, fotoarchiv.

Obr. 5. Podoba fasád po přestavbě v letech 1966–1974, při které se celý vnější líc rozebral a znovu vyzdil s použitím části starých kvádrů. Foto: Miloš Solař.

co a proč se dělá. Oprava vědomě korigovala úpravy 20. století ve prospěch historicky věrohodnější podoby. Její hlavní motivací však bylo co nejlépe ochránit zbytky původních kvádrů.

Výsledek obnovy fasád je podle mého názoru exklusivní. Velkou měrou k tomu přispěl cit a zkušenost provádějících restaurátorů. Jejich účast byla potřebná, protože bylo nutno dokumentovat nálezové situace a fixovat poškozené kvádrčky, ale také proto, že se jednalo o výsostně výtvarnou záležitost. Omítky se probarvovaly pouze pískem. Vhodný odstín, potažmo způsob pojednání povrchu se ověřoval řadou vzorků přímo na stavbě. Poškozené kvádrčky se nezpevňovaly, ale dutiny se před omítnutím vyplnily vápennou maltou tak, aby nedocházelo k odlamování uvolněných vrstev. Malta se skládala z 5 dílů směsi písků (barevnost, velikost frakcí), dvou dílů vápenné kaše (stáří 15 let) a jednoho dílu metakaolinu (restaurátorská zpráva). Přestukovány byly i portál a kamenná ostění oken.

Obnova fasád rotundy sv. Jiří a sv. Vojtěcha na hoře Říp, tedy rekonstrukce omítek jako prostředku záchrany ohroženého historického zdiva i jako způsob historicky věrohodnější architektonické prezentace památky zasluhuje pozornost. Památek ve srovnatelné situaci je totiž hodně. Ukazuje se, že opakované konzervování a zpevňování druhotně odkrytého povrchu kamenného zdiva a architektonických článků není v dlouhodobé perspektivě účinné a vede k postupnému znehodnocování historického originálu. Ve většině případů se navíc jedná o prezentaci úprav 19. nebo až 20. století, nikoliv o respektování „původní“ podoby. Jistě nelze paušalizovat. Pokud budeme zvažovat pouze nejhodnější formu prezentace, pak respektování zažité podoby má – a i nadále mít bude – svoji hodnotu. U některých památek se prostě nechceme vracet do minulosti, i když víme, že v minulosti vypadaly jinak. Pokud je ale potřeba vypořádat se s problémem zajištění ohroženého historického originálu, měl by být zvolen postup, který bude z hlediska výsledku účinný. Na základě tisícileté zkušenosti víme, že vápenné omítky a nátěry představují osvědčenou a v minulosti používanou formu ochrany kamenného zdiva a prvků. Benátská charta v této souvislosti říká, že moderní prostředky podložené vědeckým poznáním a dlouhodobou zkušeností lze použít až tehdy, když tradiční prostředky nejsou dostatečně účinné. Z podstaty věci i ze zkušenosti je přitom zřejmé, že vrstva vápenné omítky ochrání zdivo lépe než povrchové zpevňování rozpadajícího se líce vystaveného povětrnosti.

Příklad obnovy rotundy sv. Jiří a sv. Vojtěcha na hoře Říp by měl být povzbuzením pro všechny technology a památkáře, aby – pokud dospějí k názoru, že omítka nebo vápenný nátěr je v jimi posuzovaném případě optimálním řešením – se to nebáli říci. A také příkladem toho, že provedení může být velmi kultivované.

Obnova exteriéru rotundy sv. Jiří a sv. Vojtěcha není ještě dokončena. Chybí třešnička na dortu. Shánějí se peníze. Až se seženou, bude moci být zhotovena kopie reliéfu sv. Jiří a osazena do nadpraží portálu.

18. října 1971

Po dvou letech oprav na písku se dnes usazují
kameny.

Byla provedena kompletní výměna pláště, římsy,
stříčky. Byly sundány a ruosa kardinálský
krosny. Vyrobeny nové palusie.

oprava provedli pracovníci OSP-památková údržba
& Věti kámen
redniei;

Miloslav Boruta
Arnošt Renner
Josef Čumpl
Václav Tomášek
Ladislav Radla
Miroslav Boruta

a kameníci Josef Vyskočil
Věra Vyskočilová

V současné době se provádí oprava na lodi
kaple a usazení schodů do písku.

Obr. 6, 7. Primárním důvodem rozhodnutí o rekonstrukci omítek byl stav opukového zdiva. Foto: Miloš Solař.

Obr. 8. Složení, zpracování, barevnost i úprava povrchu a detailů nových omítek se ověřovala řadou fyzických vzorků. Foto: Miloš Solař.

Obr. 9, 10. Aktuální podoba po obnově. Foto: Miloš Solař.

Obr. 11. *Aktuální podoba po obnově. Foto: Miloš Solář.*

VYBRANÁ HISTORICKÁ IKONOGRAFIE ROTUNDY SV. JIŘÍ A SV. VOJTĚCHA NA HOŘE ŘÍP

Obr. 1. Hugo Seykora, kaple sv. Jiří na hoře Říp, 1820, 12. září, lavírovaná kresba tuží, 140 x 215 mm. Pohled od západu, na kresbě je ještě patrná přístavba u věže. Královská kanonie premonstrátů na Strahově, grafická sbírka Strahovské obrazárny, sign. KKF 1597.

Obr. 2. Hugo Seykora, kaple sv. Jiří na hoře Říp, 1845, 8. března, tužka, papír, 122 x 200 mm. Pohled od jihu. Královská kanonie premonstrátů na Strahově, grafická sbírka Strahovské obrazárny, sign. SK 1174 (kart. 36).

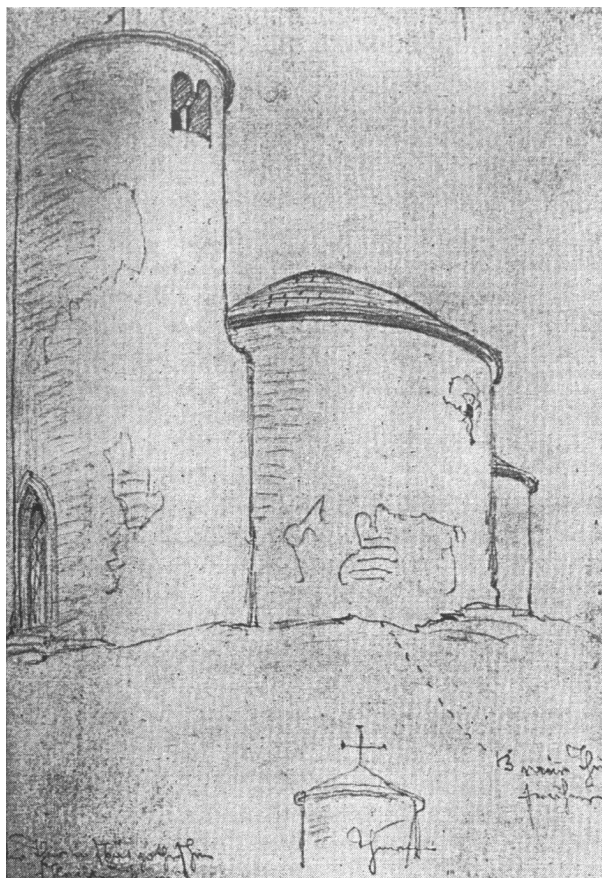
Obr. 3. Hugo Seykora, kaple sv. Jiří na hoře Říp, 1845, červen, olej na dřevě, 25,6 x 27,6 cm. Pohled od jihu. Královská kanonie premonstrátů na Strahově, grafická sbírka Strahovské obrazárny, sign. O 1108.

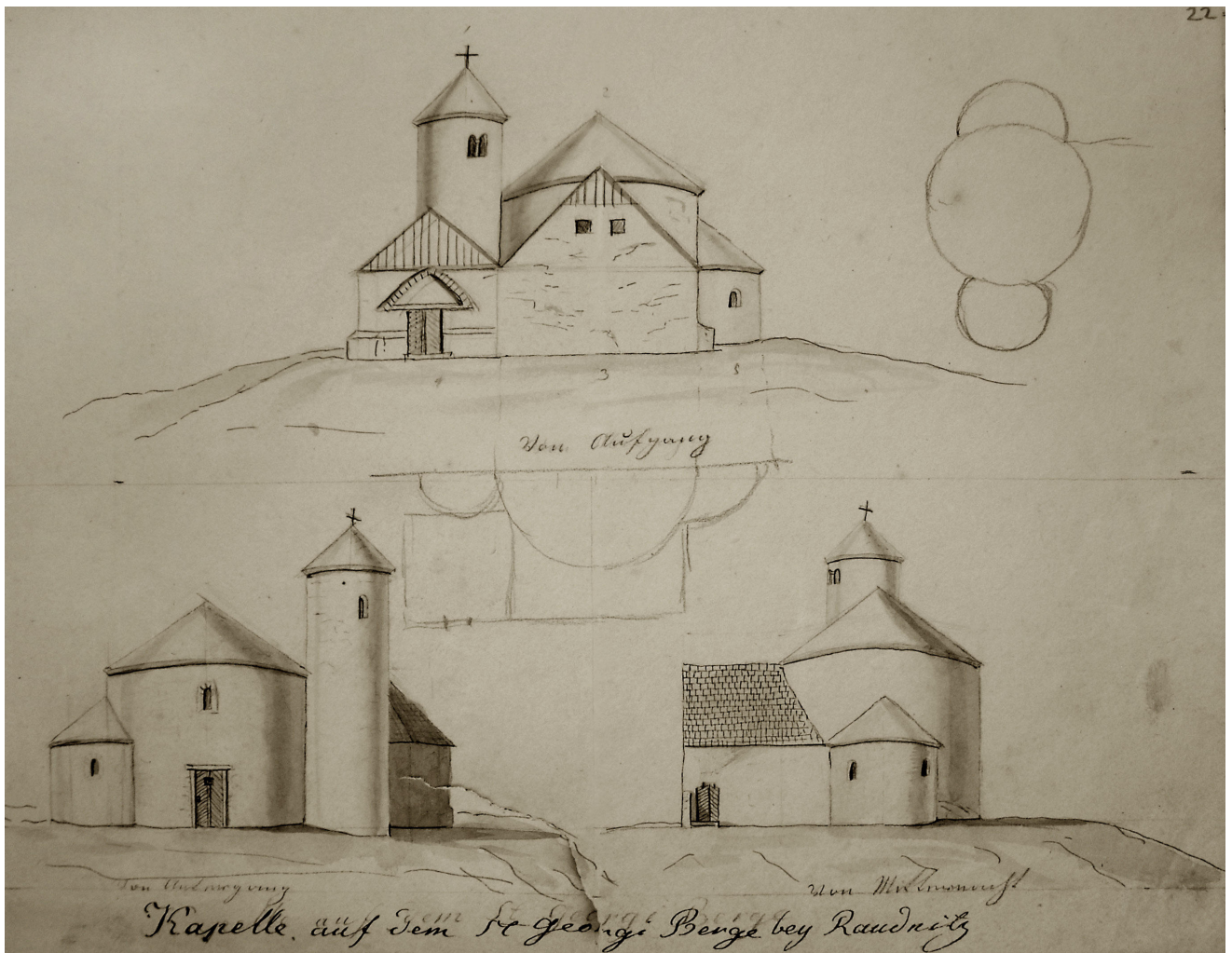
Obr. 4. Hugo Seykora, kaple sv. Jiří na hoře Říp, tužka, papír, 239 x 205 mm. Královská kanonie premonstrátů na Strahově, grafická sbírka Strahovské obrazárny, sign. SK 1561 (kart. 36).

Obr. 5. Hugo Seykora, kaple sv. Jiří na hoře Říp, tužka, papír, 194 x 275 mm. Královská kanonie premonstrátů na Strahově, grafická sbírka Strahovské obrazárny, sign. SK 1646 (kart. 36).

Obr. 6. Josef Mánes, kaple sv. Jiří, náčrtník, převzato z publikace: Památná hora Říp, Hugo ROKYTA–Jiří HILMERA (red.), Praha 1959, s. 12.

Obr. 7. Jindřich Chotek, kaple sv. Jiří na Řípu, okolo 1840. Národní zemědělské muzeum – Muzeum českého venkova, zámek Kačina, skicář Jindřicha Chotka (26. 5. 1802 – 24. 12. 1864).

Obr. 8. Jindřich Chotek, kaple sv. Jiří na Řípu, okolo 1840. Národní zemědělské muzeum – Muzeum českého venkova, zámek Kačina, skicář Jindřicha Chotka (26. 5. 1802 – 24. 12. 1864).

Obr. 9. Jindřich Chotek, kaple sv. Jiří na Řípu, okolo 1840. Národní zemědělské muzeum – Muzeum českého venkova, zámek Kačina, skicář Jindřicha Chotka (26. 5. 1802 – 24. 12. 1864).